

Bucureşti-importanță centru de sprijn al luptei popoarelor din Balcani (1875—1877)

Criza orientală izbucnită în timpul războiului Crimeii (1853—1856), n-a rezolvat problema eliberării depline a popoarelor din Balcani, în sensul că tratatul de la Paris din martie 1856, menținea încă suzeranitatea otomană pentru Principatele române, Serbia și Muntenegru, iar celelalte teritorii din peninsula Balcanică (cu excepția Greciei care devenise independentă în 1830), erau încă subordonate direct Imperiului Otoman. Totuși cele două Principate românești se unesc în 1859 mărindu-și combativitatea, iar în anii următori se duc tratative între România, Serbia, Muntenegru și Grecia, o parte din ele în București. În vederea unei alianțe împotriva Imperiului Otoman. În ianuarie 1868, în capitala României, se încheie un tratat secret de alianță între țara noastră și Serbia, tratat care reflectă relațiile cordiale între cele două state care se pregăteau să înălțure definitiv dependența lor față de turci¹.

După cum arătam, teritoriile aflate direct sub domnia Portii, ca Dobrogea, Macedonia, Bulgaria, Bosnia, Herțegovina, Albania, sangeacul Novi Bazar, părți din Serbia Veche, părți din Epir, Tesalia, Cipru etc., nevoind să ajungă la putrezire, odată cu Imperiul Otoman — a cărui proces de dezaggregare evoluă vertiginos —, împins de puternice necesități economice și politice, luptă prin diferite căi pentru emancipare națională. De aceea în special românii din Dobrogea, aromâni din Macedonia, bulgarii, albanezii, vor căuta azil în România și în special în București, pe cind cei din Bosnia, Herțegovina, din vechea Serbia, din sangeacul Novi Bazar, slavii din Macedonia, din vestul Bulgariei, se vor orienta spre Serbia și Muntenegru, acestea așezate geografic mai aproape și cu aspirații specifice comune, după cum cei din Epir, Tesalia, Cipru, etc. se vor orienta spre Grecia.

De asemenea în București se aflau stabiliți cu mult dinainte, și mulți greci și sirbi, care s-au bucurat de toate libertățile ce le-au acordat autoritățile române, pe timpul cînd la sud de Dunăre, viața și avutul le era în pericol. În plus în timp ce refugiații balcanici găseau azil la noi în țară, chiar în ciuda faptului că otomanii cereau extrădarea lor, autoritățile române fac săcane supușilor otomani. În acest sens ne permitem să dăm numai 2 exemple deosebit de concluziente. Astfel, într-o notă à Turciei se arată: „...pe cind supușii tuturor guvernelor străine se găsesc în condiții care le asigură o protecție eficace, supușii Puterii

¹ Arh. Ist. Centr., fond Casa regală, dos. 57 (1868), f. 2; vezi și N. Ciachir, C. Bușe, Cu privire la tratatul de alianță româno-sirb din 1868, în Rev. Arhivelor, nr. 1 (1966).

Suprême se văd adesea reduși la penibila necesitate de a recurge la o altă naționalitate pentru a pune comerciul și persoana lui în apărare de orice piedici și vexăjuni². În al doilea caz, în 1875, cîțiva supuși otomani aflați în România se pling consulului general otoman de la București, că deși sunt cu pașapoarte în regulă, au fost arestați de polițial din Alexandria și tratați în mod brutal³.

Muntelegrul care în perioada 1870—1872 se pregătea să lupte împotriva turcilor și dorea crearea unei Ligă sau Antante balcanice, propunea României să fie în fruntea acestei antante „...fiind națiunea cea mai numeroasă, cea mai prosperă, pe care printul Nicolae al Muntelegrului o consideră cea mai avansată în Orient și țara cea mai bogată în resurse. Dacă inițiativa ar porni — arată printul Muntelegrului — de la regele George al Greciei, ar putea să inspire neîncrederea slavilor din Turcia, plus dezidențele religioase între greci și bulgari din Imperiul Otoman. Dacă ar veni din partea Serbiei, grecii ar avea rezerve, crezind că acesta este punctul de vedere al slavilor⁴. Printul Muntelegrului a fost invitat în 1874 să viziteze România pentru a participa la manevrele armatei noastre,⁵ iar la începutul anului 1875, diplomatul român, A. Sturdza, propune ca România să dăruiască Muntelegrului, tunuri pentru o baterie de munte⁶. Tot atunci pe baza informațiilor primite, Carol nota următoarele în memorile sale: „În Muntelegru și în Herțegovina populația a luat o atitudine aşa de amenințătoare, incit complicații serioase sunt inevitabile⁷.

Evenimentele se precipită în sensul că în vara anului 1875 se redeschide criza orientală prin izbucnirea răscoalelor în Herțegovina și Bosnia⁸. În urma acestor răscoale se ridică la luptă poporul bulgar în septembrie 1875 și aprilie 1877. Evenimentele se precipită în sensul că în iunie 1876 Serbia și Muntelegru declară războului Imperiului Otoman, iar Rusia epuizind toate mijloacele pașnice în relațiile cu turci, le declară războului în aprilie 1877 urmată de România. Articolul de față se ocupă tocmai de această perioadă deosebit de frântătoare în viața popoarelor balcanice (vara anului 1875 — aprilie 1877), insistând pe bază de materiale de arhivă românești, bulgărești, sîrbești și muntelegreni, de-a arăta acțiunile care s-au desfășurat în capitala României.

Răscoala izbucnită în Bosnia și Herțegovina, se bucura de simpatia și sprijinul statelor balcanice, inclusiv a României, balcanicii stabilînd sau avînd diferite organizații în București urmărind cu multă atenție evenimentele. Revoluționari bulgari convoacă o ședință la București cu delegați din toată Bulgaria, care cu știrea autorităților române se intrunesc în ședință din 12 august 1875, și luitind hotărîrea ca profitind de conjunctură să inceapă o răscoală generală în Bulgaria⁹. Ziarul bulgăresc „Zname” (Drapelul), ce apără la București, chemă într-un apel poporul

² Arh. St. Buc. Dos. Div. Ad-tive, dos. 3374 (1870), f. 2.

³ Ibidem, dos. 4825 (1875), f. 9.

⁴ Arh. St. Buc., fond Casa regală, dos. 7 (1872), f. 25—27.

⁵ Fond Casa regală, dos. 12 (1874), f. 1—2.

⁶ Memorile regelui Carol I, vol. VII, p. 92.

⁷ Ibidem.

⁸ D. Djordjević, *Revolutions nationales des peuples balkaniques (1804—1914)*, Beograd, 1965, p. 129.

⁹ Istoria na Bulgarie, tom I, Sofia, 1954, p. 447.

bulgar la o răscoală generală pentru obținerea independenței. Iar „Românul” din 7 septembrie 1875 scria următoarele: „repetăm că siguranța de pace nu poate fi în Orient pînă ce populațiunile creștine nu se vor constitui în state autonome, conform cererii lor”¹⁰. Prințul Carol îi scria tatălui său, la 21 aug/3 sept. 1875, că „... Orientalul creștin e sătul de reaua administrație turcească. Înalta diplomație este neputincioasă a rezolva cestiușa orientală, care nu poate fi rezolvată decit în Orient chiar, pe teatrul războiului, cu concursul popoarelor direct interesate”¹¹. În continuare arată că România, în situația complexă creată în Balcani, are nevoie să cîștige timp pentru a se întări economic și militar¹². Deși România s-a declarat că va păstra neutralitatea, totuși va ajuta în toate situațiile create pe răscoala, dar cu multă prudență, deoarece marile puteri erau foarte atente la tot ce se petrece în Balcani. Disraeli declară următoarele: „...interesele Germaniei, Rusiei și Austriei sunt mai directe, dar nu mai importante decit interesele Engleziei”¹³.

Agentul diplomatic al Serbiei la București, Petronevici, raporta la 28 august 1875, ministerul de externe sîrb, că guvernul român privește cu simpatie răscoala și că România și Serbia au interese comune în Balcani¹⁴. Același agent raporta la 2 septembrie 1875, că s-au prezentat la agenția diplomatică din București a Serbiei mai mulți români și sîrbi domiciliați în România și au cerut să plece ca voluntari să lupte în Herțegovina¹⁵. Guvernul sîrb care se pregătea să intervină direct în ajutorul răscoala, era interesat să cunoască ce atitudine vor lua bulgarii din România și mai ales cei din București. În acest sens, încă la 21 octombrie 1875, ministerul de externe sîrb, Iovan Ristic, cere agentului diplomatic de la București, informații detaliate despre activitatea bulgărilor¹⁶. Petronevici, raporta la 28 noiembrie 1875, că la el a venit Hristo Botev cu o zi înainte și i-a adus un grup de bulgari care au emigrat în urma răscoalei de la Stara Zagora și roagă să fie ajutați, în sensul să li se elibereze pașapoarte că sunt sîrbi¹⁷. La 10 decembrie 1875, guvernul sîrb îl dă instrucțiuni agentului său, să le dea pașapoarte și să le înlesnească trecerea spre Serbia¹⁸. Materialele de arhivă bulgărești, arată că școala bulgară din București, înființată în 1869, a fost nevoită să-și închidă cursurile temporar pentru a caza în toate incăperile școlii pe refugiați bulgari care reușeau să treacă Dunărea cu toată disloarea masivă de trupe otomane pe linia fluviului¹⁹. În aprilie 1876, are loc o altă răscoală în Bulgaria, mai ales în zona Plovdiv, organizată de comitetul revoluționar bulgar cu sediul la Giurgiu. Răscoala a dat o puternică lovitură sistemului feudal turc, și a pus problema bulgară în fața conștiinței întregii omeniri progresiste. Ecoul răscoalei și al ma-

¹⁰ Românul, din 7 sept., 1875.

¹¹ Regele Carol I, *Acte și caietări*, vol. I, p. 430.

¹² Ibidem, p. 430.

¹³ Monitorul Oficial din 31 oct. 1875, p. 5278.

¹⁴ Arhiva MAE a Iugoslaviei, P/S III, 28 august 1875.

¹⁵ Ibidem, 2 sept. 1875.

¹⁶ Ibidem, telegr. din 21 oct. 1875.

¹⁷ Ibidem, telegr. din 28 nov. 1875.

¹⁸ Ibidem, telegr. din 10 dec. 1875.

¹⁹ Bibl. Metodiu și Ciril din Sofia, secția mase, fond. Dobrod. drujina, f. 66, II B, nr. inv. 9286.

sacrelor turcești a fost deosebit de puternic în presă română²⁰. Ziarul „Românul” ia atitudine împotriva atrocităților turcești și atacă în nenumărate articole, în special politica engleză care sprijină interesele Imperiului Otoman²¹. „Timpul” descria la rindul său cum cercetările incendiază satele și „... în mijlocul flăcărilor au măcelărit și impușcat femei, bătrâni și copii fără cruce”²². Majoritatea periodicelor românești, ca Telegraful român, Vocea Prahovei, Albina, etc., au descris eroismul bulgarilor, arătând că „răsculații pe lîngă arme, muniții și bani au conduceatori minunăți”²³. În acest timp, cînd ziarele publică informații ample și își arată simpatia față de cauza bulgară, bulgarii stabiliți în București și în alte centre ale României, ajutați de populația română, constituie comitete de binefacere pentru refugiați, strîngînd diferite ofrande pentru aceștia²⁴.

În ajutorul răsculaților bulgari, poetul și revoluționarul Hristo Botev pregătește o cestă care să treacă la sud de Dunăre, a cărei organizare și dotare a fost realizată în mare parte la București, înainte de-a ajunge la Giurgiu, și care s-a acoperit de glorie în ciuda faptului că Botev și foarte mulți cetăși cad în luptă. Merită să menționăm faptul că guvernul sîrb era interesat ca Botev să treacă cît mai repede în Bulgaria, ca răscoala să ia amploare cît mai mare, ca într-o asemenea conjunctură Serbia să poată aciona mai lejer în sectorul său²⁵.

Evenimentele precipitindu-se, Serbia și Muntenegru în iunie 1876 declară războiu Turciei. De frica unei ofensive turcești, mii de familii de refugiați sîrbi trec în România, numărul lor mărindește în urma eșecului de pe front a trupelor sîrbești. Se dau dispoziții, ca să se dea azil și hrana pe socoteala statului român familiilor de peste Dunăre, iar autoritățile să meargă personal prin comună „unde se împart familiile refugiate și luăți măsuri pentru hrana celor aflați în lipsă”²⁶. Capitala României, Bucureștiul, și-a dat și cu această ocazie contribuția²⁷.

Opinia publică din România, doreea tot mai mult să participe la războiu de partea Serbiei și Muntenegrului, ca prin luptă să-și cîștige independența. „Aici toți sint contra turcilor și spiritul public începe să devină războinic” — nota Carol I în memorile sale²⁸. Acest lucru s-a resfrint și pe plan intern. Încă în aprilie 1876 cade guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu, iar după cîteva încercări eşuate de-a se forma niște guverne de coalitie, vine în august 1876 un guvern liberal prezentat de I. C. Brătianu. Deocarece evenimentele se precipită în Balcani, în toamna anului 1876, o delegație guvernamentală română se găsește la Livadia în Crimeea pentru a dace tratative cu guvernul rus, în cazul unui războiu rus-turc și în eventualitatea trecerii trupelor rusești spre teatrul de războiu prin teritoriul României. Era necesară însă o convenție scrisă,

²⁰ N. Ciachir, *Unele informații privind contribuția României la eliberarea Bulgariei (1877-1878)*, *România și lumea*, X, p. 236.

²¹ Românul, din 8, 9 mai 1876, 14 sept. 1876, etc.

²² Timpul din 16 iulie 1876; vezi și 3, 12, 23 aug. 1876.

²³ Albina, din 8/21 mai 1876.

²⁴ Arh. St. Buc. Min. Inst. Dir. Adm., 1876, dos. 5094, f. 82 și urm.

²⁵ Arh. MAE a Iugoslaviei, P/S III, telegr., din Belgrad, 13 mai 1876.

²⁶ Arh. St. Buc. Min. Inst. Dir. Adm. dos. 5094 (1876), f. 94-95.

²⁷ Ibidem, f. 95.

²⁸ Memorile regelui Carol I, vol. IX, p. 6.

ce urma să fie elaborată prin tratative secrete, care trebuiau duse la Bucureşti, și unde partea română însista să se prevadă în mod expres că în cazul pătrunderii trupelor rusești prin România să fie asigurată integritatea teritoriului nostru. În acest scop sosete la Bucureşti, incognită, la 16/28 noiembrie 1876, diplomatul rus Neliidov, pentru a elabora convenția mai sus amintită, unde va duce tratative secrete cu Carol și I. C. Brătianu, convenție care în jurul datei de 23 noiembrie și v. era elaborată în linii mari²⁹. Neliidov în memorile sale, descrie amănunțit perioada petrecută în Bucureşti, de unde reiese activitatea deosebită de activă pe care o desfășurau balcanicii în capitala României³⁰.

Sosete deasemenea la Bucureşti, dar nu direct din Rusia ci prin Austro-Ungaria, colonelul rus Parensov, șeful serviciului de informații a armatei a 2-a rusă, care urma să stringă informații despre disloarea armatei turce. Deși cu agenții săi el se stabilește la Giurgiu, vine foarte des la Bucureşti unde se întâlnește cu prințul Carol și cu I. C. Brătianu, într-o casă care avea două intrări și numai noaptea, ca agenții celorlalte mari puteri să nu bănuască că România duce tratative cu Rusia și are de gind să participe activ în eventualitatea unui război ruso-turc³¹. După cum se știe, în acest timp își desfășura lucrările și conferința de la Constantinopol, prin mijlocirea căreia marile puteri mai făceau o încercare de a evita războiul. Și această încercare s-a dovedit însă iluzorie, ea având darul de a convinge poporul român, odată în plus, că puterile occidentale nu erau dispuse să acorde României nici un sprijin pentru a obține independență. Mai mult, în timpul conferinței, pe lingă care și guvernul român trimisese un reprezentant, Poarta a arătat și mai fățis, prin Constituția pe care a adoptat-o, că consideră România ca pe o simplă provincie privilegiată. Ion Brătianu a protestat cu tărie împotriva acestui fapt. El declară că "... România se află în fața călcării drepturilor sale pentru care, secole, Români și-au vărsat singele. Nici sabia lungă a lui Baiazid și Mahomed nu a putut să pătrundă pînă în muntele României, unde cutează astăzi să străbată Midhat pașa cu constituția lui"³². De fapt Brătianu exprima prin aceasta starea generală de spirit care se manifesta în țara noastră și în legătură cu care colonelul rus Parensov, aflat atunci în România nota: „Faptul că România, pe baza Constituției otomane, este considerată o provincie otomană a produs aici în toate straturile societății o puternică iritație”³³. Acum apărea clar că singura cale de obținere, în condiții onorabile a independenței, nu era decât calea armelor, în colaborare cu celealte state balcanice și cu Rusia, care avea interese speciale să slăbească și să înlăture pe Ottomani din peninsula Balcanică, interese care coincideau cu cele ale popoarelor din sud-estul Europei.

Mergind pe această linie, guvernul român încheie la 4 aprilie 1877, la Bucureşti, cu cîteva zile înainte de declanșarea războiului de către Rusia,

²⁹ Ibidem, p. 8.

³⁰ Neliidov, *Souvenirs d'avant et d'après la guerre de 1877-78*, în Revue de deux Mondes, 15 juillet 1895, p. 244-249.

³¹ Parensov, *Mémoires*, în *Ruskaia Starina*, 1905, p. 602-607.

³² N. Ciachir, *România în sud-estul Europei (1848-96)*, Ed. Pol., 1968, p. 139.

³³ Reproduc după N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, p. 172.

³⁴ Parensov, I. c. p. 611.

convenția româno-rusă privind trecerea trupelor ruse prin România³⁵. În urma încheierii acestei convenții, guvernul român prin măsurile luate și prin posibilitățile create armatei ruse de a trece nestinherită prin România, s-a angajat activ în evenimentele din Balcani, ajungind de fapt la o stare de război cu Imperiul Otoman. După ce România, la 29 aprilie 1877, a declarat război Turciei, iar la 9 mai 1877 a fost proclamată independența de stat, în București vin numeroși emisari balcanici, iar Serbia, Muntenegru și Grecia trimiț persoane oficiale, care discută diferite variante de colaborare împotriva Otomanilor. De asemenea, la București, și-a desfășurat activitatea cîteva luni serviciul privind administrația civilă a viitoarelor teritorii bulgărești eliberate. Astfel din ordinul prințului Cercaschi, la 30 aprilie 1877, pleacă din Chișinău spre București comisia care avea ca scop să studieze instituțiile din Bulgaria și din Turcia și să facă propunerî în legătură cu viitoarea organizare a Bulgariei. Comisia sub președinția colonelului Sobolev, își începe lucrările la 5 mai, și tot la București se tipărește primul volum al acestei comisiî, intitulat „Materiali dlia izucenia Bulgarii”³⁶.

După cum se știe după declanșarea războiului, cîteva mii de bulgari, s-au pregătit militar într-o tabără îngă Ploiești, pentru a participa la operațiunile militare de la sud de Dunăre în cadrul avangardei ruse. Pentru acești voluntari apărarea un periodic la Ploiești (după mulți cercetători), denumit „Sekidnevni novinar”. (Noutăți cotidiene). Pe baza materialelor studiate la Sofia pot afirma că acest periodic apără la București, în strada Carol I, piața Sf. Anton, nr. 14, apoi a fost redactat în strada Academiei 24, unde se și tipărea adică la noua tipografie din București³⁷.

Pe bază de materiale de arhivă românești, bulgărești, sirbești și muntenegrene, autorul a scos în evidență unele aspecte mai importante, pe care le-a jucat Bucureștiul, în perioada 1875—1877 (limitîndu-se pînă la declanșarea războiului), pentru lumea balcanică.

Bucharest — important centre d'appui de la lutte des peuples des Balkans (1875—1877)

RÉSUMÉ

En se basant sur des matériaux d'archive roumaines, bulgares, serbes et monténégrois, l'auteur met en évidence le rôle joué par la ville de Bucarest depuis la réouverture de la crise orientale par le déchaînement des révoltes de Herzégovine et de Bosnie jusqu'en avril 1877, quand la Russie déclare la guerre à l'Empire Ottoman.

La guerre de Crimée et le traité de paix de Paris n'arrivant pas à résoudre les problèmes balkaniques à la veille de l'année 1875, la Dobroudja, la Macédoine,

³⁵ Doc. privind ist. României (răz. pt. Ind.), vol. II, doc. 191, p. 112 și urm.

³⁶ Materiali dlia izucenia Bulgarii, ceast. I. Buc. 1877 (volumul a apărut în tipografia ziarului bulgăresc „Stara Planina”).

³⁷ Bibl. Metodiu și Ciril, Sofia. Periodice (Cartea rară). Fotocopia ziarului „Sekidnevni novinar”, București, 1877, sub red. lui L. L. Ajenov și P. S. Bobecov.

la Bulgarie, des parties de l'ancienne Serbie, le sandjak Novi Bazar, la Bosnie, la Herzégovine, l'Albanie, une grande partie de l'Épire, la Thessalie, la Chypre, etc., se trouvaient sous la directe domination de la Porte. C'est pourquoi à Bucarest se trouvaient beaucoup de balkaniques qui bénéficiaient de toutes les libertés qui leur étaient accordées par l'état roumain et qui pouvaient déployer sans restrictions les activités culturelles et politiques qui avaient comme but final la libération complète de leurs états de la domination de la Porte. Il faut mentionner que sur le territoire de notre pays et surtout à Bucarest se trouvaient établie, beaucoup de temps avant, des grecs, des serbes et quelques monténégrins, quand leur vie et leurs biens au sud du Danube étaient en péril. Donc, cet article se rapporte à l'activité de ces balkaniques et à l'appui accordé par les autorités et la population de Bucarest à cette activité féconde, qui a abouti en 1878 à la reconnaissance de l'indépendance d'état de la Roumanie, de la Serbie et du Monténégro et la création d'une principauté autonome bulgare.